

LES ELECCIONS DEL 16 DE FEBRER DE 1936 A MALLORCA

Joan Ensenyat i Quintana

LES BASES ESTRUCTURALS

La situació general de l'economia mallorquina al llarg de la II República és la d'un aparell econòmic que es troba en una certa fase de crisi. Aquesta vindrà donada principalment per la manca de competitivitat dels seus productes dins els mercats estrangers. En efecte la base econòmica de la societat mallorquina és el sector primari, i més en concret l'agricultura, dedicada principalment als cultius d'exportació, i acompanyada d'un mínim desenvolupament de la indústria del calçat.

Les primeres senyals de la crisi econòmica es donen clarament després de la crisi mundial de Vall Street a l'any 1929, que sumarà els seus efectes a la pèrdua de mercats provocada per l'acabament de la guerra europea de 1914-1918, que significarà per a la indústria del calçat i de teixits la pèrdua d'un dels seus principals compradors.

A la vora d'aquest enfonsament d'alguns sec-

tors productius illencs, la República veurà la consolidació del turisme, que es convertirà en una important font d'ingressos.

El turisme tindrà dues fases més o manco diferenciades. Fins a l'any 1933 predominarà el turisme de llargues estades, en costant augment d'un any per l'altre. A partir de 1934 es produirà un canvi en el món turístic mallorquí; les estades passaran a ésser de curt temps, adquirint també molta importància el trànsit de vaixells turístics, que s'aturaven un dia al port de Ciutat. Les causes d'aquest canvi les hem de cercar sobretot en els decrets de "residència" i de "costas". El primer restringia el temps d'estada d'estrangers a l'illa a menys d'un mes, i sembla que varen ésser els interessos d'altres nuclis turístics de la Mediterrània els qui, mitjançant pressions al govern central, donaren lloc a tal mesura.

El decret de "costas" declarava "zona militar" 5 kilòmetres del litoral de les Illes, imposant una

(*) Aquest article resumeix la Memòria de Llicenciatura del mateix títol que, dirigida pel Dr. Bartomeu Barceló i Pons, va ésser llegida davant un tribunal compost pels Drs. Antoni Arribas i Josep Juan Vidal el dia 13 d'Octubre de 1981 a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Palma de Mallorca, obtenint la qualificació d'excel·lent per unanimitat.

sèrie de normes restrictives a les construccions que es realitzassin dins aquesta.

De totes maneres el turisme serà entre els anys 1930-1936 el sector econòmic més esperançador de l'illa ¹.

Quant a la situació social i política durant la II República a Mallorca l'hem de caracteritzar com de predomini de la ideologia reaccionària i debilitat de les corrents progressistes. Les causes profundes d'aquesta situació les hem de cercar en les característiques de la formació econòmica i social existent a les Illes i a Mallorca concretament.

Establert aquest criteri general no es fa difícil comprendre l'evolució concreta de la II República, que en línies generals s'adequa al procés seguit a tot l'estat. Les eleccions a Corts Constituents de 1931 foren guanyades per les esquerres com a conseqüència principalment de l'inseguretat de les dretes davant el nou règim i la seva manca d'enteniment a l'hora de presentar les candidatures a aquestes eleccions. Aquesta situació desorganitzativa de les dretes es mantindrà per un curt període de temps, en què s'observa un augment de la conflictivitat laboral provocada fonamentalment per la reclamació de millores salarials per part dels obrers, que d'aquesta manera rebutjaven els acords dels comitès paritaris establerts durant la dictadura de **Primo de Rivera**.

Ja el mes de juliol de 1931 una gran part de les forces dretanes s'agruparen en l'anomenada "Unión de Derechas", que a Mallorca serà impulsada per **Andreu Buades Ferrer**. L'any 1933 entrarà a formar part de la "CEDA", prenent el nom de "Acción Popular Agraria". Recollia en les seves files la petita burgesia illenca, amb un marcat sentiment catòlic, que per altra part veia com el nou règim no representava els seus interessos econòmics.

Junt a ella hem de parlar de **Joan March Ordinas**. Aquest es trobava representat pel "Partido Republicano de Centro", abans anomenat "liberal", i que no era més que la representació política dels interessos econòmics del "naviero" mallorquí. El seu predomini arribava a tal punt que alguns historiadors contemporanis han arribat a definir Mallorca com un feu d'en **Joan March**.

El procés reorganitzatiu de les dretes mallorquines els permetrà obtenir la victòria a les eleccions de 1933, aconseguint entre la primera i segona volta els 7 diputats corresponents a les Illes.

Per últim hem de parlar dels fets d'Octubre de 1934, que tingueren com a focus principal Astúries, i que a Mallorca provocaren escasses repercussions, però que foren utilitzats per les forces dretanes per iniciar una forta repressió, en un intent d'escapçar el moviment esquerrà. Un efecte d'aquesta repressió fou la suspensió de la majoria d'Ajuntaments de tendència esquerrana, que foren substituïts per Comissions Gestores formades pels regidors dretans de cada consistori.

LES ELECCIONS

El procés electoral que culmina el 16 de Febrer, s'inicia el dia 7 de Gener quan **Portela-Valladares** feu públic el decret de dissolució de les Corts i la convocatòria de eleccions pel dia 16 de Febrer abans dit ².

Ja des d'un principi es féu evident per a totes les forces polítiques de l'illa, la necessitat de formar coalicions electorals per presentar-se a aquestes eleccions, ja que la legislació electoral afavoria la victòria d'aquestes per sobre dels partits que es presentaven en solitari.

Així podem dir que la característica principal d'aquestes eleccions va esser que les diverses forces polítiques s'hi presentaren formant coalicions electorals.

La coalició de les esquerres, que s'anomenava també Front Popular, fou impulsada inicialment pels comunistes ³, que ja a l'any 1934 havien intentat formar una "Oficina Central Unica Electoral", i va esser "controlada" principalment pel Partit Socialista (PSOE) i per Esquerra Republicana Balear (ERB). Dels cinc candidats esquerrans que es presentaren a aquestes eleccions dos eren del PSOE, **Alexandre Jaume** i **Antoni Gomila**, dos de ERB, **Bernat Jofre** i **Francesc Carreras**, i un de Unió Republicana, **Antoni Amer**.

Aquesta candidatura que es concreta a la reunió del Comitè d'Enllaç del 27 de Gener, no va esser

(1) Per al tema del turisme vegeu a **BARCELO PONS, B.**: *El turismo en Mallorca en la época 1925-1936*. BCOCIN, núm. 651-652.

(2) "Decreto Presidencia Consejo de Ministros". BOP, 11 de Gener 1936.

(3) **GABRIEL, Pere**: *El moviment obrer a Mallorca*. Ed. Curial, Barcelona 1973, p. 264.

de l'agrat dels comunistes, que esperaven obtenir un candidat dins la mateixa, si bé cal remarcar, i això serà una constant de l'actuació de les forces esquerranes, el fort esperit unitari que els partits d'esquerreres mantigueren al llarg de les eleccions.

Com es pot suposar els partits de dretes i de centre intentaren formar també una coalició electoral per presentar-se als pròxims comicis. La formació d'aquesta candidatura va ésser realment difícil, a causa principalment de la pugna entre els Republicans de Centre i Acció Popular Agrària, vinculada a la CEDA de **José Mª Gil Robles**. Les tensions entre ambdós partits foren provocades per la distribució dels candidats que s'havien de presentar a les eleccions.

Ja d'un bon principi els diversos partits dretans mallorquins coincidiren en l'intent d'aconseguir el total de diputats que pertocaven a les Illes i que eren 7. D'aquestes 7 places en pertocaven tres als republicans de centre, una al Partit Regionalista de Mallorca i les tres restants a Acció Popular Agrària. El problema era que els "marchistes" exigien que un dels candidats de APA fos designat per **Gil Robles**, president de la CEDA, i no per la direcció del partit a les Illes.

Finalment després de moltes discussions i inclús de la amenaça de APA de retirar-se de la candidatura ⁴, els cedistes acabaren per acceptar les previsions de **Joan March** i la candidatura dretana queda formada per **Joan March Servera**, **Pere Matutes** i **Jaume Suau** pel Partit Republicà de Centre, **Bartomeu Fons** pel Partit Regionalista Mallorquí i **Tomàs Salort**, **César Puget** i **Joan Pujol** per APA i la CEDA. Respecte a aquest darrer que era el candidat designat per **Gil Robles**, hem de dir que era un candidat "cunero" i a més la demostració evident de la força de **Joan March**, ja que, malgrat la seva afiliació política a la CEDA, era considerat com a vinculat als interessos del financer mallorquí ⁵.

En aquestes dues candidatures comunes, la del Front Popular i la del Centre-Dreta, es trobaven "representades" la majoria de les forces polítiques de l'illa, ja que si bé sols una minoria d'aquestes presentaven candidat, la resta de partits donaren suport

a una o altra candidatura segons el seu posicionament ideològic.

Tan sols dues de les forces polítiques existents a Mallorca s'auto-excloueren d'aquestes coalicions. Una era la central sindical CNT, l'altra era "Falange Española".

La postura electoral dels cenetistes mallorquins va ésser la de l'abstenció. Ja des del bon començament de la campanya electoral el seu setmanari "*Cultura Obrera*" deixà ben clara quina era la línia d'actuació anarcosindicalista quan afirmava que "*...ni presentarà (la CNT) candidatos, ni votarà ninguna candidatura. Todas, absolutamente todas, desde Gil Robles hasta la de Pestaña les producen asco*" ⁶. Aquesta postura abstencionista es mantingué fins al final de les eleccions, i és la nostra opinió que, malgrat el suport que en el darrer moment els cenetistes donaren al Front Popular, a Mallorca la CNT va mantenir la seva postura i no va votar a les eleccions.

Per la seva part "Falange Española" va decidir presentar-se en solitari a aquestes eleccions, seguint la línia marcada per la direcció estatal del partit ⁷. A Mallorca no presentaren cap candidatura, demostració evident de la seva debilitat organitzativa, si bé feren una mínima campanya electoral demanant el vot per al seu cap estatal **José Antonio Primo de Rivera**.

La campanya electoral

A l'hora de parlar de la campanya electoral que va precedir les eleccions del 16 de Febrer, hem de fer-ho necessàriament veient per separat cada una de les coalicions electorals que es presentaren als comicis, i això és així perquè cada una d'elles caracteritzà d'una manera molt concreta la seva activitat propagandística.

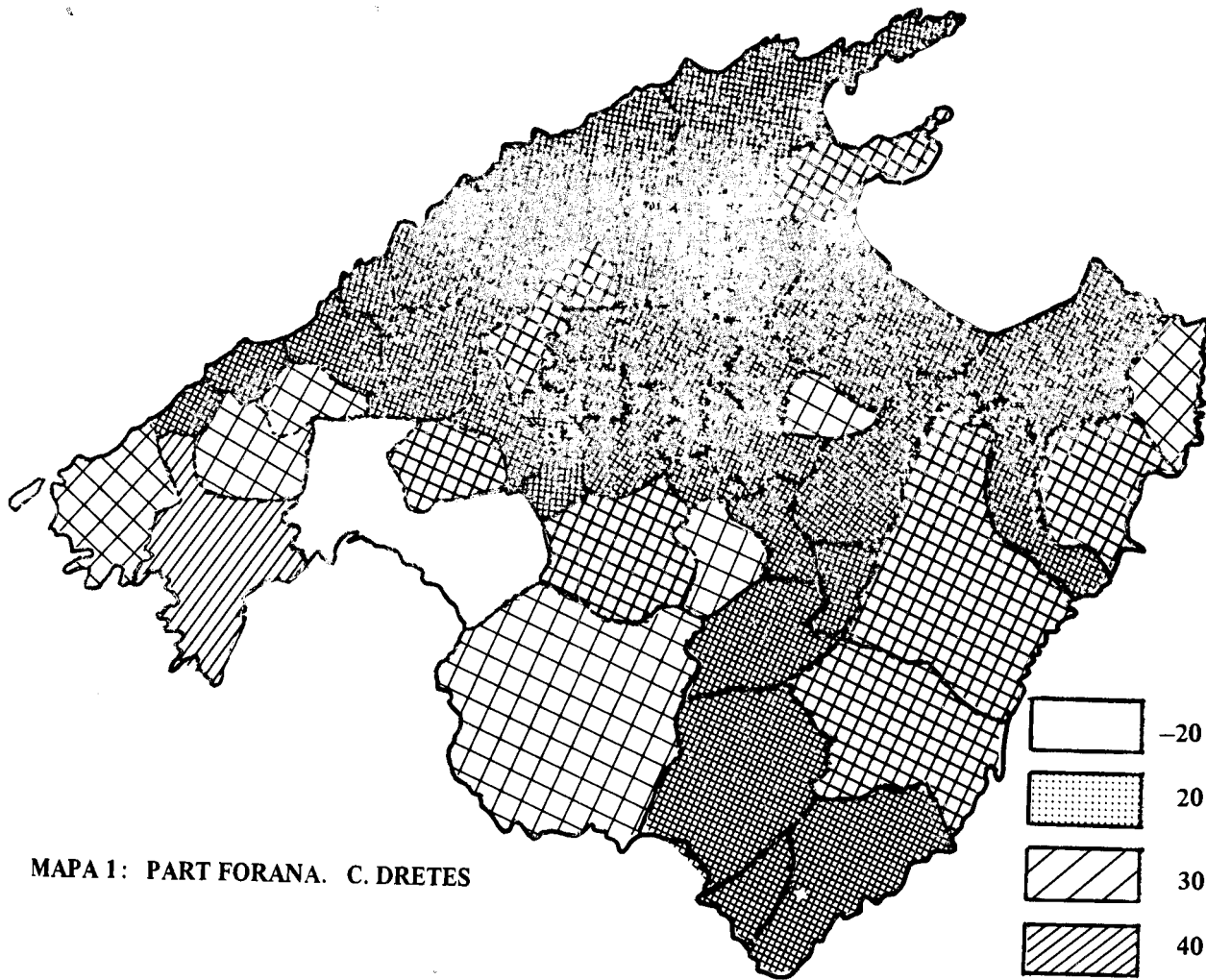
Es evident que la característica més clara de la coalició de centre-dreta és la confiança total en la victòria i per tant en la seva força política. L'intent de "copar" les 7 places de diputats que pertocaven a les Balears és una prova evident d'això, ja que els intents d'acaparament podien dur, en cas

(4) "*Última Hora*", 23 de Gener 1936, p. 5.

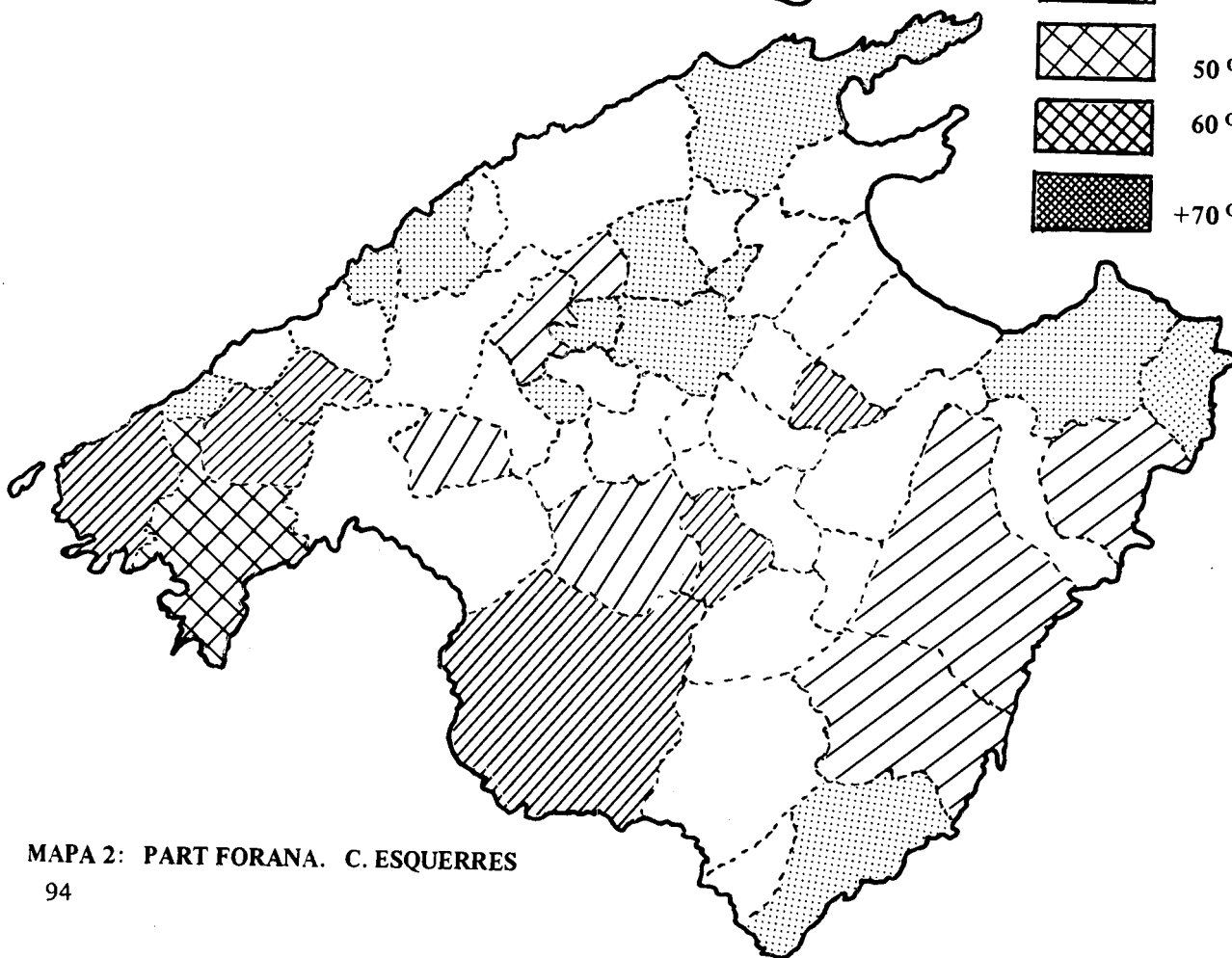
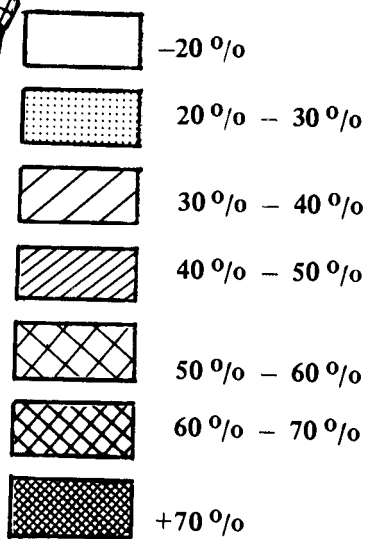
(5) "Un inri sobre Mallorca". "*Antorxa*", 11 de Febrer de 1936.

(6) "Las elecciones". "*Cultura Obrera*", 15 de Gener de 1936, p. 1.

(7) GIBSON, Ian: *En busca de José Antonio*. Ed. Planeta, Barcelona 1981, p. 106.

MAPA 1: PART FORANA. C. DRETES

MAPA 2: PART FORANA. C. ESQUERRES

de fracàs, a obtenir menys llocs dels que s'haurien aconseguit si sols s'hagues anat a treure la majoria ⁸.

De totes maneres les forces dretanes no deixaren de dedicar una gran part dels seus esforços propagandístics a garantir la disciplina de vot entre el seu electorat. La premsa d'aquests dies previs als comicis es troba farcida de crides informant els electors que no s'havia de canviar cap nom de les paperetes "...para satisfacer una misera antipatía o un pueril y vanidoso criterio de perfección. Va en ello el peligro de desorganizar la campaña y de frustrar o disminuir la victoria..." ⁹. Es de destacar també el fet que, malgrat que la llista electoral dretana estava composta sols per candidats de tres partits ("Republicano de Centro", "APA", "Partido Regionalista de Mallorca"), tots els partits dretans mallorquins feren costat a la candidatura, inclús els tradicionalistes que en un principi acusaren la coalició d'estar disposta a cometre ilegalitats per aconseguir el triomf ¹⁰.

En aquest breu repàs a les característiques de la campanya de les dretes no podem deixar de parlar del seu programa electoral. Es un fet estrany, però les dretes no presentaren a aquestes eleccions un programa polític clar i definit. En front d'això es limitaren a definir tota una sèrie de premisses negatives, com és el cas de canviar la Constitució en "...tres puntos: laicismo, separatismo y marxismo..." ¹¹, i a partir d'elles construir allò que nosaltres anomenam com a "programa negatiu".

A aquesta premissa general s'ha d'afegir l'oposició a la Revolució i al règim soviètic i a la Revolució d'Octubre a Astúries i la defensa de la "...Religión, la familia, la Propiedad y el Orden Social..." i tendrem allò que podríem definir com el programa electoral de la coalició de Centre-Dreta.

L'activitat propagandística de les dretes mallorquines va esser en aquesta campanya electoral molt abundant. Es realitzaren un total de 51 mítings, de què tenim notícies a través de la premsa, celebrats tots ells a la Part Forana de Mallorca i en la

seva major part pels militancs de "APA" i les seves joventuts, les "JAP". Són aquests dos aspectes que cal tenir en compte, per una part que la coalició dretana no va celebrar cap míting a Ciutat i per l'altra que els homes de "APA" foren els qui realitzaren la major part de l'activitat mitinera, mentre que els "Republicanos de Centro" no en varen fer cap. L'explicació hipotètica d'ambdós fets és per a nosaltres l'inseguretat de la coalició dretana respecte a Ciutat i la divisió d'activitats entre els diversos partits dretans: "APA" realitzava el treball propagandístic i els "Republicanos de Centro" donaren les aportacions monetàries necessàries per al desenvolupament de la campanya.

Referint-nos a la propaganda escrita, el fet que més ens interessa destacar és l'utilització massiva que en varen fer les dretes. Es aquesta una característica comuna a tot l'Estat i Mallorca no se surt de la tònica general. Els cartells i octavetes foren emprats en quantitats massives fins al punt que els redactors del diari esquerrà "Antorxa" es queixaren d'aquest fet ¹², i utilitzaren el terme "enlodado", en part propagandístic, per definir les aferrades de cartells electorals.

Tant les octavetes com els cartells sembla que provenien principalment de la península. Són per tant una propaganda de tipus centralitzat, que en aquests moments no ens interessa tractar.

Ens referirem concretament a la propaganda dretana, que va aparèixer a la premsa illenca de l'època. Es també molt abundant i la podem agrupar en una serie de grans blocs temàtics, relacionats entre sí, amb unes característiques pròpies.

Un primer bloc té com a eixos principals la lluita contra l'abstencionisme i per la disciplina de vot. D'aquest tipus ja n'hem parlat i per tant no hi farem referència. Es en línies generals una propaganda que podríem definir com a prèvia a la campanya electoral.

Un segon bloc seria aquella propaganda que té com a suport principal les crides en defensa del

(8) ROVIRA i VIRGILI, Antoni: *Els sistemes electorals*. Ed. Undarius, Barcelona 1977, p. 46.

(9) "El Dia", 9 de Gener de 1936.

(10) "Ultima Hora", 1 de Febrer de 1936, p. 5.

(11) "Designios y programa del Frente...". "Correo de Mallorca", 28 de Gener de 1936, p. 1.

(12) "Antorxa", 27 de Gener de 1936, p. 6.

ordre social. Ve a esser una mena de “programa mínim” i abstracte de la coalició dretana. Els seus temes són la defensa del patrimoni familiar, l'ordre, l'autoritat, els drets de l'home, la justícia, la religió i la “Pàtria”¹³.

Un altre grup és aquella propaganda que fa referència a la Revolució i al Règim soviètic i a la Revolució d'Astúries de 1934. Es una propaganda de tipus negativista, que identifica el terme “revolució” amb caos i mort: “... *iPara llegar a esto a los diecisiete años de régimen (soviético), han sido asesinados más de dos millones de personas!*...”¹⁴. La següent fase d'aquest bloc és identificar esquerrans amb revolució i crear d'aquesta manera el binomi esquerres-caos. Tal vegada l'exemple més evident d'això sigui aquesta gasetilla apareguda al setmanari “Acción”, i que és l'única que hem trobada escrita en català de tota la propaganda de les dretes:

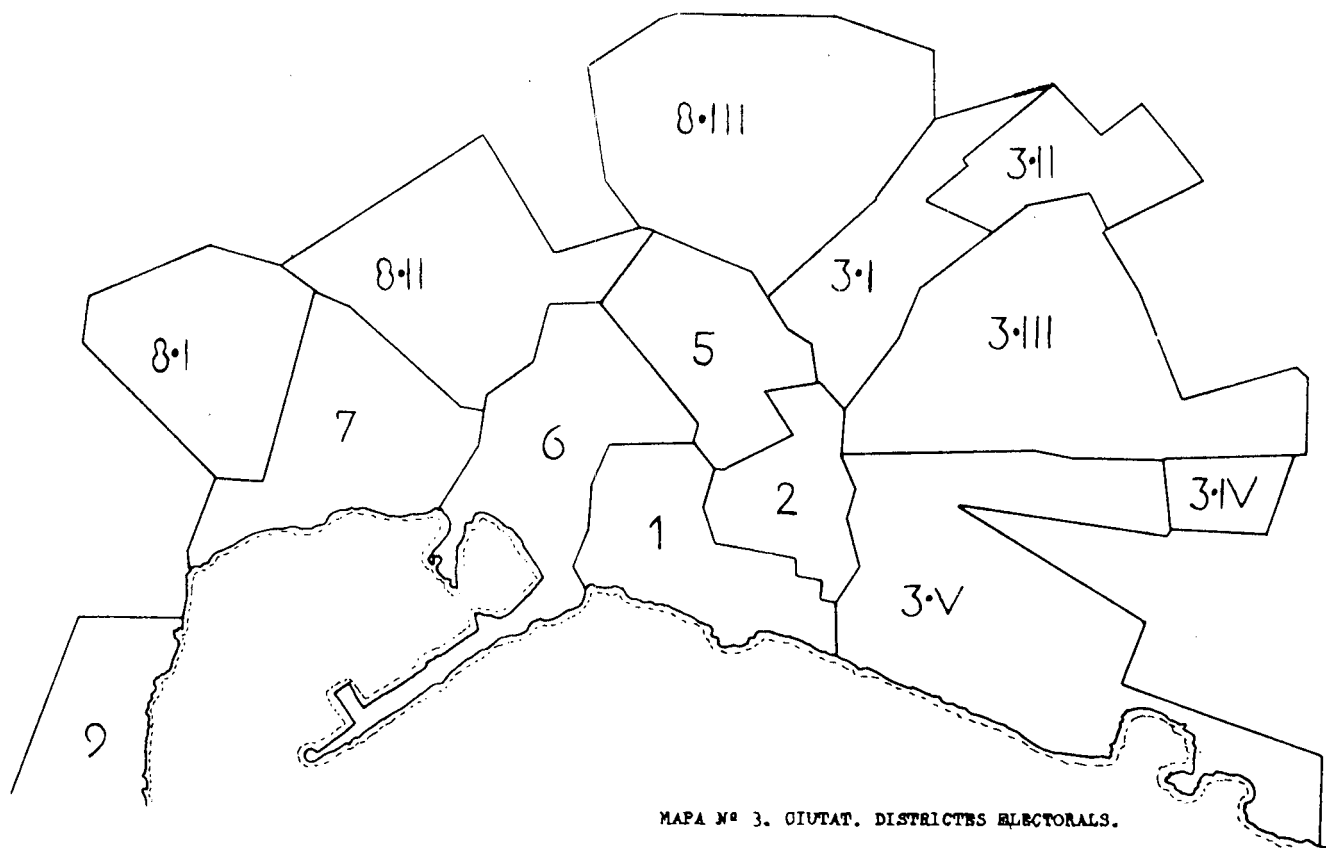
*“Mallorca no pot esser una sucursal de Sibèria.
Si vols esser esclau, vota als socialistes.
Vota quantre la Revolució!
Vota a España!”*¹⁵.

Per últim hem de parlar d'aquella propaganda dirigida específicament a sectors o classe socials. Dins aquest bloc les dretes demostraren una especial preferència cap a les dones, adoptant en molts de casos un marcat to paternalista en les seves proclames.

Trobam, també, referències als petits propietaris i negociants, juntament amb propaganda relacionada amb l'activitat de l'exèrcit i les forces d'ordre públic.

Com a conclusió destacarem de la propaganda dretana els següents aspectes: difusió molt ampla, que ens demostra l'existència d'una mínima organització i una forta disponibilitat econòmica; un marcat to contrarevolucionari; el predomini de la propaganda negativa; el seu to materialista i alarmista i per últim la utilització del “sentimentalisme” i el paternalisme.

L'altra gran coalició que es va presentar a les eleccions, el Front Popular, va desenvolupar una campanya electoral bastant diferenciada de la que hem vist fins ara.

MAPA N.º 3. CIUTAT. DISTRICTES ELECTORALS.

(13) “A votar”. “Correo de Mallorca”, 12 de Febrer de 1936, p. 2.

(14) “Correo de Mallorca”, 7 de Febrer de 1936, p. 2.

(15) “Obrer, ciutadà”. “Acción”, 8 de Febrer de 1936, p. 4.

En primer lloc hem de repetir que les esquerres es limitaren a presentar 5 candidats, és a dir anaren a treure la majoria. Es evident que aquest fet és indicatiu de què consideraven la seva força política inferior a la de les dretes. Per altra part una característica també important serà l'escassa disponibilitat econòmica que evidenciarà en la propaganda. Pensem, i això és l'exemple més demostratiu, que per a poder publicar el diari "*Antorxa*", òrgan comú de la candidatura, es féu necessari suspendre la publicació del setmanari "*República*" de "ERB" i fins i tot es discutí la possibilitat de no publicar tampoc "*El Obrero Balear*" del PSOE.

Amb una cosa que sí comptaven les esquerres era amb un programa polític, tant a nivell estatal ¹⁶, com a nivell de les illes. Aquest darrer, anomenat "programa de honor" ¹⁷, recollia una sèrie d'aspectes sobre els quals pensaven treballar en cas de guanyar les eleccions: en primer lloc la qüestió del Crèdit Balear, després els afers del ferrocarril, la defensa dels transportistes per carretera, la readmissió dels obrers acomiadats i per últim l'expulsió dels esquiroles.

Respecte dels mítings esquerrans, n'hem localitzat un total de 46, utilitzant com a fonts principals els diaris "*Ultima Hora*" i "*Antorxa*", més el míting monstre del "Teatre Balear" de dia 9 de Febrer.

Una característica diferenciadora dels mítings esquerrans dels dretans és que els primers foren realitzats en la seva major part com a coalició electoral; és a dir, en cada un d'ells parlaren representats dels diversos partits que formaven el Front.

La propaganda impresa de la candidatura esquerrana es féu bàsicament a través de cinc diaris o setmanaris: "*Nuestra Palabra*", del Partit Comunista; "*El Obrero Balear*" del PSOE i la UGT; "*Foch i Fum*"; "*El Felanitxer*"; i "*Antorxa*", òrgan comú de la candidatura.

Respecte d'aquest darrer, es començà a publicar el 25 de Gener i desaparegué el 22 de Febrer de

1936, és a dir quasi bé amb l'acabament de la campanya electoral.

Del material consultat a través dels cinc diaris podem extreure les línies mestres de la propaganda esquerrana. En primer lloc tenim la propaganda dedicada a qualificar el tipus d'estat cercat pel Front Popular. L'experiència dels dos biennis anteriors de la República proporciona quantitat d'exemples pràctics per representar aquesta idea. La comparança del "bienni blanc" (1931-1933) amb el "bienni negre" (1933-1936)¹⁸, fou utilitzada també per introduir entre els votants la idea de què, el vot querrà, afavoriria la solució de gran quantitat de problemes materials.

Un altra part de la propaganda del Front Popular anava dirigida a uns grups socials determinats: els aturats, a la classe mitja en un intent de guanyar-se el seu vot i a les dones.

Trobam també una propaganda de tipus negatiu, que tracta fonamentalment de desmitificar la propaganda tant de les dretes, com de l'Església. De bell nou els fets d'Astúries són utilitzats com un element propagandístic. S'acusa les dretes d'haver comès assassinats durant la repressió del moviment revolucionari ¹⁹, però sobretot d'haver afavorit amb la seva actuació política l'aparició de la revolució. Fins i tot a una editorial de "*El Felanitxer*" es troba la següent afirmació: "*Los mayores culpables: José Mª Gil Robles y Rafael Salazar Alonso según propia declaración, fueron quienes fría y conscientemente, provocaron el movimiento revolucionario de Octubre de 1934*"²⁰.

Ja per acabar aquest capítol voldríem fer una mínima referència a la campanya electoral de "Falangista Española". El seu "candidat" era el mateix **José Antonio Primo de Rivera** i la seva activitat propagandística es limita a un míting a Manacor, que en principi havia de realitzar-se dia 19 de Gener, però que va esser suspès a causa de què en el seu inici es produïren una sèrie d'incidentes amb esquerrens manacorins ²¹. Finalment els feixistes illencs

(16) TAMAMES, Ramón: *La República. La Era de Franco*. Alianza Universidad, Madrid 1977, pp. 211-212.

(17) "Programa de honor de las izquierdas en Baleares". "*Antorxa*", 25 de Gener de 1936, p. 1.

(18) "Parangón elocuente". "*Antorxa*", 7 de Febrer de 1936, p. 2.

(19) "*El Obrero Balear*", 7 de Febrer de 1936, p. 1.

(20) "*El Felanitxer*", 15 de Febrer de 1936, p. 1.

(21) ZAYAS, Marques de: *La vieja guardia de Baleares*. Madrid 1955, pp. 61-64.

aconseguiren realitzar el míting dia 2 de febrer.

Zayas, a la seva obra, afirmà que els falangistes realitzaren un altre míting, en concret a Campanet el dia 9 de febrer. Respecte d'aquest hem d'assenyalar que no hem trobat cap tipus de confirmació a la premsa. De totes maneres els resultats obtinguts pel candidat de "Falange" són suficientment baixos, 88 vots en tota Mallorca, com per suposar que la seva influència política i la seva campanya electoral no tingueren excessiva incidència sobre la població illenca.

ELS RESULTATS ELECTORALS

Part Forana

Després de dia 16 de febrer i una vegada coneguts els resultats electorals aconseguits per cada una de les candidatures es féu evident de bell nou que l'àrea de major influència de les dretes a Mallorca era la Part Forana.

Al camp mallorquí la coalició de Centre-Dreta va obtenir la victòria a 50 dels 51 municipis forans ²², essent molt ampla a la majoria de districtes. En concret, a 35 municipis aquesta es va donar per més d'un 70 0/o de vots, arribant en el cas d'Escorca a un 98,03 0/o dels vots emesos ²³.

Per la seva part, la candidatura del Front Popular, només va guanyar a un municipi de la Part Forana, Calvià, on va treure una mitja de 682 vots, o dit d'una altra manera un 53,75 0/o del total. Cal dir, per tant, que la victòria esquerrana a Calvià, comparada amb els triomfs de les dretes a altres municipis, és un fet demostratiu més del pes de la ideologia "reaccionària" sobre el conjunt de la pagesia illenca.

Comparant, per altra part, els resultats esquerrans de l'any 1936 i els de 1933 és encara més evident que es produeix un cert retrocés, ja que a les eleccions del 1933 les esquerres aconseguiren la victòria a Calvià i Esporles.

De totes maneres hem de deixar clar que les forces esquerranes, malgrat la seva derrota, tenien

a altres municipis una certa força, si bé aquesta era insuficient per donar-los la victòria. Tal és el cas dels d'Andratx, Puigpunyent, Lluçmajor, Montuiri, Maria i l'abans dit Esporles.

Tornant ara als resultats obtinguts per les dretes queda clar, a la vista dels resultats, que la distribució que feren amb l'objectiu d'aconseguir l'acaparament dóna bon resultat, si bé hem d'assenyalar el cas de dos municipis, Llubí i Sta. Margalida, en els quals, malgrat que la victòria fou per a la candidatura dretana, no es va donar la selecció dels cinc candidats per presentar-los a aquests llocs en concret. En efecte, hi apareixen sis candidats votats. A Llubí són: **Fons, March, Salort, Pujol, Puget i Matutes**; a Sta. Margalida: **March, Salort, Pujol, Suau, Puget i Matutes**.

Desconeixem l'explicació d'aquest fet, a causa de l'escassa informació de què disposam sobre els resultats de la Part Forana. El que sí és cert és que de totes maneres és un altre factor demostratiu del poder dretà, ja que podem suposar que la causa d'aquest fet és que a ambdós municipis es va deixar vota "lliurement" als electors, i en el cas de què aquesta hipòtesi sigui certa és estranya l'escassetat de vots nuls ²⁴ que es produïren i que sols es pot entendre acceptant l'existència d'una forta disciplina electoral.

Ja per acabar volem assenyalar l'existència d'una certa relació entre l'activitat econòmica i resultats electorals. És evident que els municipis on les esquerres no varen sofrir una derrota tan estrepitosa, eren aquells que, per les seves característiques, tenien un cert desenvolupament industrial, tal és el cas de Manacor, Felanitx, Lluçmajor, Marratxí i Esporles. La victòria esquerrana a Calvià, creiem que és el resultat de l'existència d'un nombrós grup de treballadors estacionals, sobretot col·lidors d'oliva.

Per la seva part, les dretes illenques, trobaven el seu màxim suport en els municipis amb una economia marcadament agrària, com poden ésser els del pla de Mallorca i els de la Serra Nord ²⁵.

(22) Vegeu mapes 1er. Part Forana. Candidatura Dretes i 2° Candidatura esquerres.

(23) Els resultats electorals de la Part Forana han estat extrets del B.O.P., del 18-20 de Febrer de 1936, n° 10.798-10.799.

(24) Vegeu B.O.P., n° 10.798-10.799.

(25) Per a una millor comprensió d'aquest fet vegeu mapes 1er. i 2^{on}. Part Forana.

El municipi de Ciutat

Ciutat, o dit d'una altra manera, el seu municipi, es composava l'any 1936 de 9 districtes electorals amb un total de 106 seccions, que tenien 58.062 electors segons el cens electoral de 1933 ²⁶, que és el que es va utilitzar en aquestes eleccions malgrat la seva antiguitat, ja que el de l'any 1936 no estava encara acabat quan es féu la convocatòria d'eleccions.

A Ciutat, igual que a la Part Forana, la victòria fou per a les forces dretanes, si bé aquesta no va ésser tan àmplia com al camp mallorquí. Veurem ara com es varen distribuir els vots dels electors a cada un dels districtes ²⁷.

Al 1r la victòria fou per a les dretes; dels 5.286 votants, 3.988-3.899 votaren la coalició dretana, essent **Bartomeu Fons** el candidat més votat. El Front Popular va obtenir 1.319-1.255 vots, **Bernat Jofre** va ésser el més votat.

Al districte 2on, les dretes tornares a imposarse, malgrat que en aquest cas la diferència de vots no fou ampla. La coalició dretana obtingué 2.641-2.587 vots, i les esquerres 2.305-2.288. Pel que fa als candidats més votats, hem de dir que per part de les dretes foren els mateixos que al districte primer, però pel que fa als esquerrans, va ésser n'**Alexandre Jaume** el més votat.

El districte 3r, l'hem de considerar com un districte eminentment esquerrà. L'índex de votants va ésser d'un 73,72 0/o, obtenint el Front Popular de 4.725-4.672 vots, mentre que la coalició de Centre-Dreta en va treure 2.341-2.283.

El següent districte, el número 4, és un districte que a diferència dels anteriors és eminentment rural. La victòria va ésser per a la candidatura dretana (2.186-2.165 vots), mentre que les esquerres obtingueren tan sols 1.186-1.169 vots.

Cal destacar que la participació electoral fou més baixa que als districtes abans vists, arribant a un 71,53 0/o, a causa sobre tot de la dispersió dels electors a aquest districte.

Els districtes 5è i 6è varen ésser també per a les dretes. Al primer amb 2.698-2.655 vots i 3.053-2.975 vots al segon. El Front Popular va tenir 1.158-1.114 i 1.449-1.382 vots respectivament.

El següent districte, va ésser l'únic, a més del 3r, on la candidatura esquerrana va guanyar. Corresponia al raval de Sta. Catalina i en ell les esquerres assoliren 2.635-2.606 vots, mentre que els candidats de la dreta només arribaren a 1.680-1.655 vots.

Als dos darrers districtes del municipi de Ciutat, el 8è i al 9è, donaren també els seus vots preferentment a la coalició de Centre-Dreta. En el primer obtingueren 2.609-2.581 vots i en el segon, el 9è, 2.158-2.059 vots. Per la seva part la Coalició esquerrana va rebre respectivament 1.946-1.899 vots i 1.725-1.696 vots.

Com a recapitulació, respecte dels resultats del municipi de Ciutat hem de dir que dels 58.062 electors en votaren aproximadament 41.715 ²⁸, la qual cosa ens dóna una participació electoral d'un 71,84 0/o, la qual s'ha de considerar elevada.

La coalició de Centre-Dreta obtingué 23.326-22.971 vots, mentre que el Front Popular va aconseguir 18.430-18.081. Per tant, hi va haver una diferència de quasi 5.000 vots a favor de les dretes.

El càlcul a nivell de districtes ens dóna com a resultats que les dretes guanyaren a tots menys al 3r i 7è districte.

Els resultats al casc urbà

L'estudi dels resultats electorals a nivell del casc urbà ens interessa especialment en la mesura

(26) La distribució d'electors per districtes és la següent: el districte 1r, 7.013 electors; el 2n, 6.770 electors; el 3r, 9.582 electors; el 4t, 4.721 electors; el 5è, 5.241 electors; el 6è, 6.298 electors; el 7è, 6.701 electors; el 8è, 6.568 electors i el 9è, 5.798 electors.

(27) Els resultats electorals del Municipi de Ciutat, han estat extrets de les següents fonts: AMPM, L.P. 1.274, 1.275, 1.276 i 1.277. Els resultats del districte 9è són del B.O.P. de 18 de Febrer de 1936, nº 10.798. Els lligalls abans esmentats contenen les actes de les diverses taules electorals de Ciutat, les hem preferides als resultats que apareixen al B.O.P. en la mesura que les consideram més fiables.

(28) Aquest càlcul és aproximat, ja que no disposam del nombre de votants del districte 9è, i per tant aquest a d'ésser calculat sobre el total de vots emesos.

que volem establir la relació existent entre el nivell social i la tendència de vots de l'electorat i creim que existeix una relació entre aquests dos fets i la distribució de les classes socials sobre l'espai urbà.

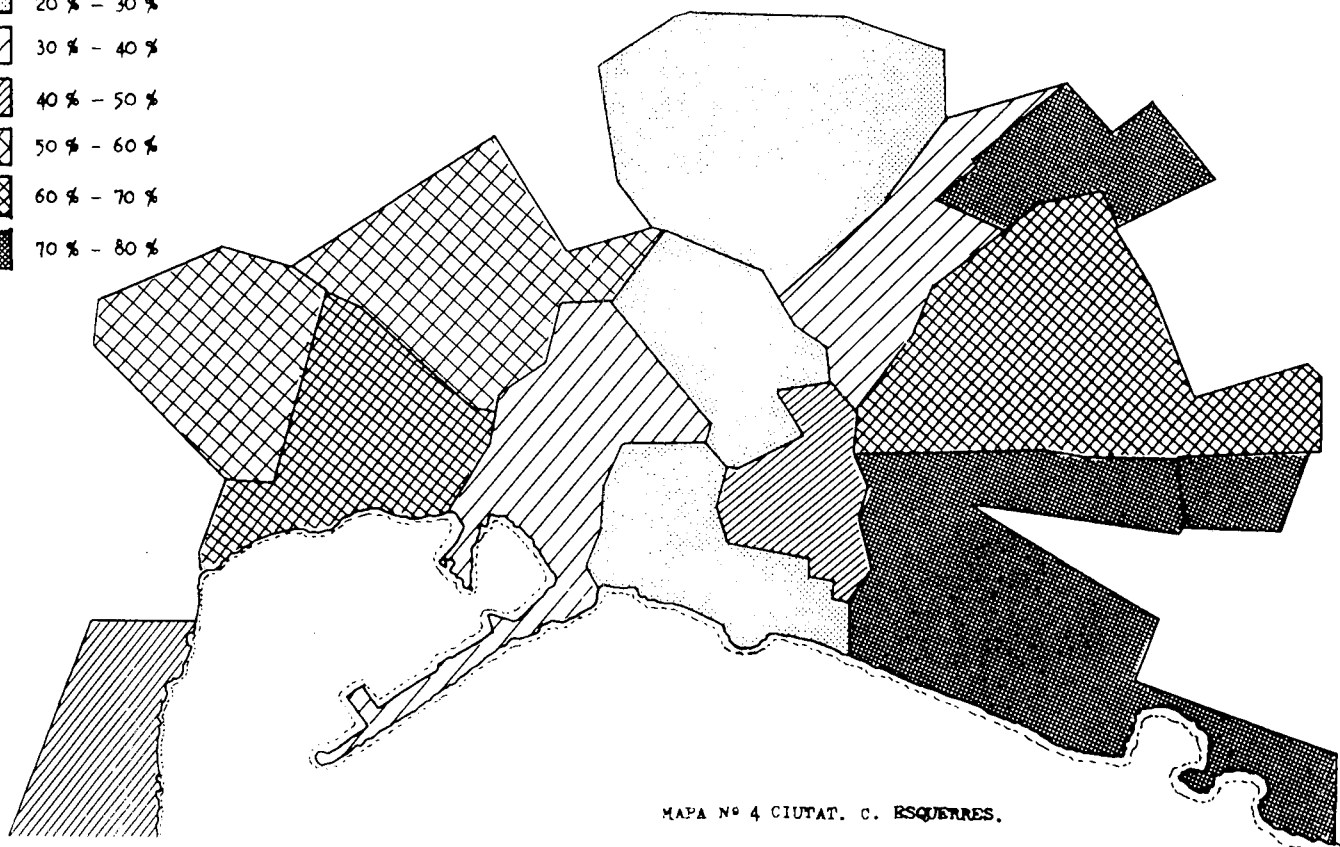
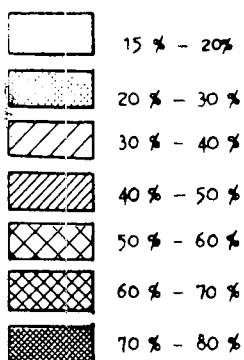
Abans de tractar el tema hem de tenir en compte els següents factors. En primer lloc que no tots els districtes i seccions del municipi de Ciutat entren dins el que podríem anomenar espai urbà. Així, el districte 4t és un districte de tipus rural, i per tant, el seu electorat no forma part del casc urbà. Algunes seccions dels districtes 8è i 9è són també de tipus rural i no queden tampoc incloses dins Ciutat. Finalment, ens trobam que algunes seccions del districte 3r reuneixen dins elles zones urbanes i zones rurals, cosa que ha fet impossible separar els electors "urbans" dels "rurals" i per tant ens veim obligats a comptabilitzar-los a tots.

Un altre factor que hem de tenir en compte és que alguns districtes del casc urbà de Ciutat els hem subdividit en àrees amb l'objectiu d'aconseguir representar els contrastos electorals que s'hi observaven. Tal és el cas del districte 3r, que ha quedat subdividit en cinc àrees i el 8è en tres²⁹.

Feta aquesta matisació inicial podem començar l'estudi dels resultats a nivell del casc urbà de Ciutat. A partir dels mapes elaborats podem extreure les següents conclusions³⁰:

A) La coalició dretana guanyà als districtes o àrees 1r, 2n, 3r-I, 5è, 6è, 8è-III i 9è. El màxim de vots foren aconseguits als districtes 1r i 8è-III.

B) El Front Popular obté la victòria als districtes o àrees 3r-II, 3r-III, 3r-IV, 3r-V, 7è, 8è-I i 8è-II, essent les àrees 3r-II, 3r-IV, 3r-V, els eixos centrals de la seva victòria.

MAPA Nº 4 CIUTAT. C. ESQUERRES.

(29) Vegeu el mapa 3.

(30) Vegeu els mapes 4 (vots esquerres) i el 5 (vots dretes).

C) Observant aquest resultat expressats als mapes, es pot veure un "centre" de Ciutat, el qual correspon a l'interior de les Avingudes, que té una tendència de vot cap a la dreta, i que es va difuminant així com s'allunya del centre de Ciutat; és a dir, del districte 1r.

D) Unes zones exteriors de tendència esquerrana, que són més fortes per la zona de Llevant (districte 3r en el seu conjunt), que per la zona de Ponent (districtes 8è i 7è).

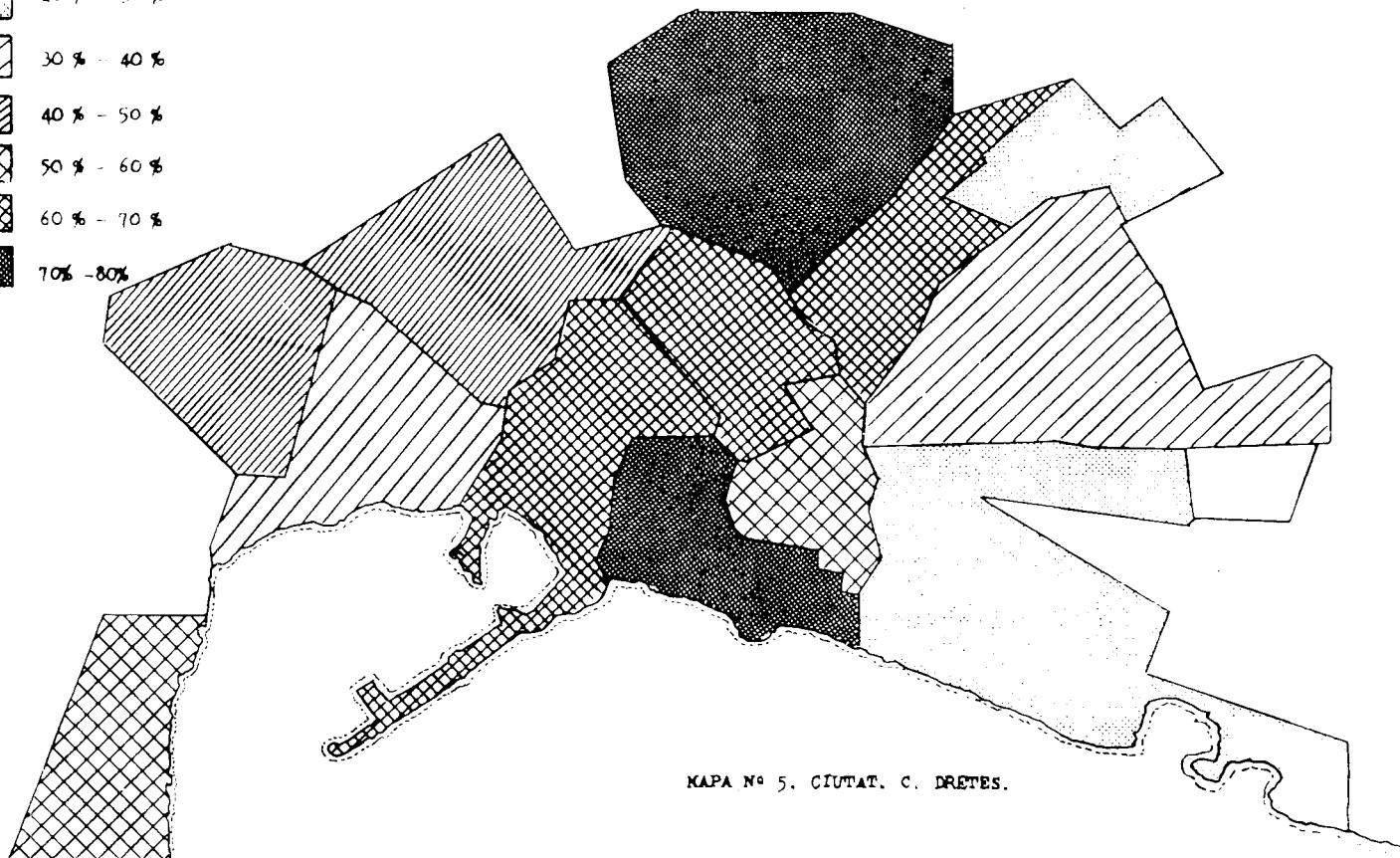
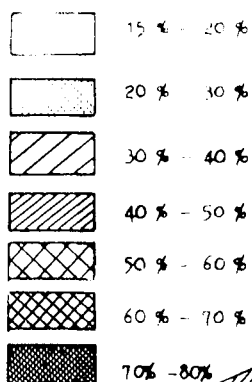
E) D'aquests criteris generals hem d'excloure en cada cas un districte. En el centre de Ciutat, el districte 2n, en el qual la proporció de vots dretans, si bé és superior al 50 0/o, és més baixa que a la resta de districtes del centre. La zona exterior de les Avingudes, l'Eixample, té com a falla el districte 8è-III ("31 de Diciembre", "Blanquerna",...), que és el segon districte on les dretes obtingueren una major quantitat de vots, concretament un 71,61 0/o del total.

F) Cal assenyalar també que el districte 9è, o més ben dit, l'àrea urbana del districte 9è, és de tendència dretana a l'hora d'emetre el vot.

Com a síntesi del que hem apuntat hem de concloure indicant que tant el Front Popular com la Coalició de Centre-Dreta guanyaren a set districtes o àrees respectivament, que representades sobre els mapes reproduïxen el "model" d'un centre Ciutat de tendència dretana, i un cinturó, que l'envolta i forma els exteriors de la Ciutat, que vota a les esquerres i que podríem anomenar "cinturó roig", malgrat que a Mallorca aquest nom es trobi un poc fora de lloc.

L'estructura social de Ciutat

Vista la distribució de vots sobre el casc urbà ens interessa passar a l'estudi de l'estructura social de l'electorat. Per a la seva realització hem utilitzat les conegudes "Piràmides d'en Gaston Bar-

MAPA Nº 5. CIUTAT. C. DRETES.

det", degut a la seva gran flexibilitat que permet adaptar-les a la font d'informació utilitzada ³¹.

En aquest cas, la font ha estat el cens electoral de 1934 que va esser utilitzat per a aquestes eleccions i que dóna, entre altres dades, la professió de cada elector. Aquest cens dóna un total de 46.903 electors al casc urbà de Ciutat, que queden restringits a 34.841 una vegada descomptats aquells que no consta la seva professió. A aquest total hi ha restat 8.306 persones, considerades com "No actius deponents", quedant, per tant, els càlculs restringits a 26.525 electors.

Feta aquesta matisació podem passar a veure l'estructura socio-professional de Ciutat. De l'observació del mapa podem extreure les següents conclusions ³²:

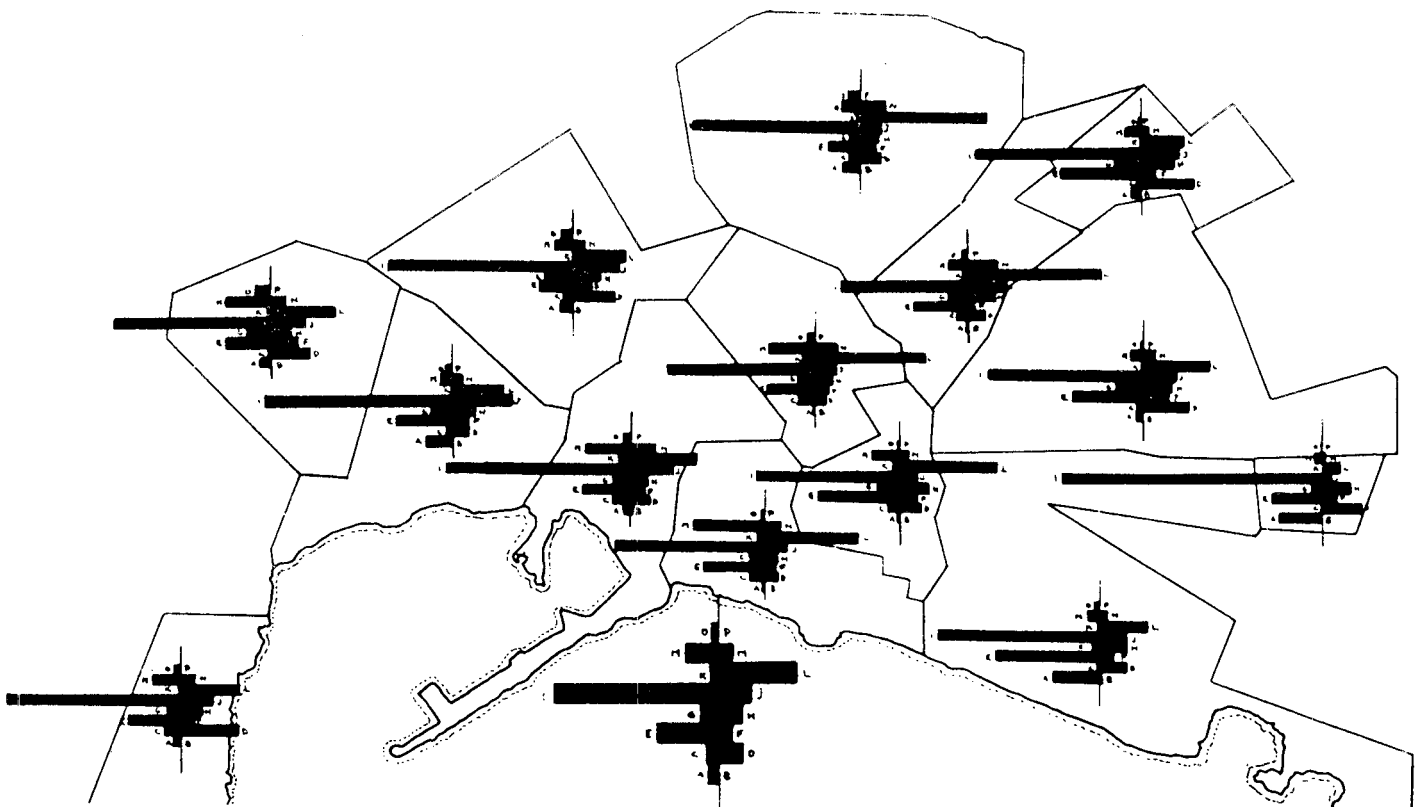
a) En primer lloc, cal destacar el predomini del sector terciari i el poc pes del sector primari dins el conjunt social urbà.

b) El sector secundari té com a grup més important al de teixits i calçat (grup E de les piràmides d'en **Gaston Bardet**). La distribució del mateix és uniforme al llarg de tota Ciutat.

c) En línies generals, la distribució dels grups de **Gaston Bardet** pel casc urbà ens permet observar l'existència de dos tipus generals de districtes. Per una part uns amb un nivell social més aviat elevat, i uns altres que recullen una població electoral d'un nivell socio-professional que podríem considerar com a més baix.

d) Els districtes que podríem considerar com més elevats socialment són el 1r, 2n, 3r-I, 5è, 6è, 8è-III i 9è. Malgrat això, no hem de deixar de tenir present el fet que no es poden establir separacions clares i que el que hem dit anteriorment ho hauríem de definir com una tendència.

e) Els districtes amb un nivell socio-professional més baix són el 3r-II, 3r-IV i 3r-V, mentre que

MAPA 6: CIUTAT. PIRAMIDES DE GASTON BARDET

(31) Per les característiques de les mateixes vegeu BARCELO PONS, B.: *Evolución reciente y estructura de la población de Baleares*. C.S.I.C., Madrid 1970, pp. 179 i ss.

(32) Vegeu el mapa 6 (Estructura Social de Ciutat).

la resta de districtes podríem dir que es troben a un nivell que anomenaríem mitjà.

f) Per acabar, hem de fer referència als "N.A.D." que són un total de 8.306 per a tota Ciutat, és a dir un 23,84 % del total. La seva distribució és uniforme, si bé volem destacar el fet que els dos districtes que podríem considerar com els extrems de l'estructura social són els que menys "N.A.D." tenen: ens referim concretament al primer amb un 16,80 % i als 3r-IV amb un 7,45 %.

Relació entre l'estructura social de Ciutat i els resultats electorals

A l'hora de cercar la relació existent entre ambdós elements és fa necessari fer una sèrie de consideracions generals. En primer lloc cal dir que els resultats electorals es poden veure determinats per molts distints factors. Entre ells n'hi ha que són difícilment quantificables: per exemple la influència dels fets polítics (Revolució de 1934) o econòmics i els factors de tipus "psicològics", com poden ésser la propaganda electoral, la tradició, etc.

Passant ara a l'estructura social hi ha també una sèrie d'aspectes que a causa de la font utilitzada ha estat impossible tenir present. Ens referim concretament al percentatge d'empresaris o patrons que ocupen personal, percentatge de patrons que no tenen personal, percentatge de treballadors fixos, eventuais i aturats.

Fetes aquestes consideracions passarem a l'estudi de la relació entre resultats electorals i estructura social. Les 16 possibles variables que ens ofereixen les piràmides d'en **Gaston Bardet** no han estat utilitzades en la seva totalitat, sinó que hem utilitzat aquelles que oferien un major contrast social o que per la quantitat d'electors que s'hi trobaven inclosos tenien una influència clara sobre els vots obtinguts per cada candidatura. Tenint en compte aquest criteri hem utilitzat els grups C, D, E, G, I, K, L i N³³ a més del grup de "N.A.D."

A partir de la comparació d'aquest grup amb els resultats electorals podem observar els següents aspectes:

A) La coalició de Centre-Dreta és més votada

pels nivells socio-econòmics més elevats (grups C, N,L,M,K) i pels "N.A.D."

B) La candidatura del Front Popular rep els vots d'aquells grups d'un nivell socio-econòmic més baix, és a dir el D,E,G i I.

C) Fent la diferenciació per sectors econòmics observem que les dretes són més votades pel sector terciari, i per aquells grups del sector secundari amb un nivell socio-professional que podríem anomenar directiu. Per la seva part les esquerres recullen darrera si el sector secundari i aquells grups del sector terciari amb una activitat professional escassament especialitzada.

D) Finalment volem assenyalar, i això és a nivell d'hipòtesi, la influència sobre el vot de cada elector, sigui del nivell socio-professional que sigui, de l'entorn social i econòmic que l'envolta. Ens referim concretament a la tendència de vot del grup I i dels "N.A.D.", que depèn molt del conjunt en què es mouen.

Els resultats totals

Una vegada vists els resultats electorals tant de la Part Forana com de Ciutat passarem a fer una recapitulació i unificació d'ambdós per parlar dels resultats totals d'aquestes eleccions.

La victòria va ésser per a la coalició de Centre-Dreta, que va aconseguir 78.721-61.368 vots. El seu candidat més votat va ésser **Joan March Servera** i el menys **César Puget Riquer**.

Per la seva part la candidatura del Front Popular va treure 44.599-43.695 vots. En **Francesc Carreras** va ésser el candidat més votat, mentre que n'**Antoni Gomila** va ocupar el darrer lloc.

De l'anàlisi d'aquests resultats ens interessa sobretot intentar definir les àrees de major influència de cada coalició. Respecte de la dretana no hi ha cap tipus de dubte, ja que, si bé va obtenir la victòria tant a la Part Forana com a Ciutat, a la primera va aconseguir més de 25.000 vots de diferència, mentre que a la segona tan sols va arribar a uns 5.000 vots.

Pel que fa a la qüestió de quina era la força predominant en el si de la candidatura hem d'as-

(33) C: Empresaris i Tècnics industrials; D: Construcció; E: Indústria tèxtil, cuir i calçat; G: Indústria de la fusta i arts gràfiques; I: Serveis personals; K: Medicina i assistència; L: Comerç i administratiu; M: Cult, cultura i professions liberals; N: Defensa i ordre.

senyalar que en el cas de Ciutat l'ordre de candidats de més a menys vots és el següent: **Fons, Salort, Pujol, March** i **Suau**. Podem observar per tant, que el partit més "votat" és el "Regionalista", seguit de "APA" i els "Republicanos de Centro".

Pel que fa a la Part Forana i no comptant amb **Matutes** i **Puget**, que no foren presentats a Ciutat i per tant els havien de presentar a més municipis de la Part Forana per equilibrar la distribució de vots, l'ordre és el següent: **March, Fons, Suau, Salort** i **Pujol**. Es a dir "Republicano de Centro", "Regionalistes", "Republicano de Centro" i "APA" que ocupa el 4t i 5è lloc.

De la comparació de les dues ordenacions es pot deduir:

A) Predomini dels "Regionalistes" i "APA" a Ciutat i dels "Republicanos de Centro" i "Regionalistes" a la Part Forana.

B) Es evident per tant que les forces polítiques que formaven la coalició dretana, reuneixen en la candidatura dues àrees d'influència que es complementen entre sí.

Pel que fa al Front Popular l'ordre de candidats a Ciutat és: **Jofre, Jaume, Amer, Carreras** i **Gomila** i a la Part Forana: **Carreras, Jaume, Jofre, Amer** i **Gomila**. Així, tenim que la força predominant a ambdós casos és "ERB", seguida del partit Socialista, si bé hem d'assenyalar en aquest darrer cas que és n'**Alexandre Jaume** el candidat preferit per l'electorat, mentre que l'altre candidat del PSOE ocupa en els dos casos el darrer lloc de la llista.

Per acabar hem d'assenyalar que amb aquestes eleccions s'observa, comparant-les amb les anteriors, un cert avanç de les esquerres a Ciutat, però també un reforçament de les dretes a la Part Forana de Mallorca, que hem de considerar com molt important en la mesura que permetrà a aquesta coalició obtenir els set diputats corresponents a Balears sense necessitat de segona volta.

CONCLUSIONS

Es evident que les eleccions del 16 de Febrer de 1936 no són res més que la continuació d'una dinàmica secular pròpia de la formació social i econòmica de Mallorca.

No pretenem fer aquí una relació exhaustiva de totes les conclusions aparegudes al llarg del text, sinó que únicament volem destacar aquelles que per

la seva importància evidencien d'una forma més clara l'evolució d'aquestes eleccions.

En el cas de Mallorca, aquestes eleccions seran una confrontació bilateral: per una part les esquerres i per l'altra les dretes i els partits de centre. Ja al llarg de la campanya electoral s'evidenciarà clarament que la unificació del centre i les dretes ha donat lloc a la formació d'un bloc electoral molt fort i a més, segur de la seva victòria; el fet que és presentassin 7 candidats és la demostració més palpable del que deim.

Així doncs, els resultats de les eleccions no poden considerar-se com estranys i en aquest cas el que ens interessa és cercar les causes d'aquests resultats.

Respecte de la Part Forana hem d'indicar que aquesta és la zona de major influència dels partits de centre-dreta. La victòria a 50 dels 51 municipis evidencia clarament el que deim. Les causes les desconeixem ara per ara i per tant ens hem de limitar a constatar aquest fet.

El municipi de Ciutat, a partir de l'estudi de l'estructura socio-professional de l'electorat, ens permet aprofundir més en les causes dels resultats, que també foren favorables a les dretes, si bé no tan rotunds com a la Part Forana.

La població de Ciutat pertany predominantment al sector terciari, seguit en ordre d'importància pel secundari i en darrer lloc el sector primari. La distribució dels diversos grups que conformen aquests tres sectors, sobre el casc urbà ens permet observar dues zones diferenciades a nivell de la seva categoria social. Bàsicament i per no allargar-nos amb aquest aspecte, hi ha una zona, que correspon a l'interior de les Avingudes i una part de l'Eixample, en la qual el nivell socio-professional és més aviat elevat. Per la seva part els districtes electorals exteriors de Ciutat tenen un nivell socio-professional més baix.

Referint-nos ara a la relació existent entre els resultats electorals i el nivell socio-professional, ha quedat demostrada la influència del segon sobre el primer. La candidatura dretana és més votada als districtes amb un nivell socio-professional més alt. La presència dels grups L, C, N, M i K de les piràmides de **Gaston Bardet** són indicatius del vot dretà, mentre que el vot esquerrà es dona sobretot a aquells districtes amb unes activitats i grups socio-professionals de nivell més baix, com pot esser

el grup D, o aquells que formen part del sector secundari.

Per acabar, voldríem assenyalar que els resultats d'aquestes eleccions entren perfectament dins les línies generals dels resultats a tot l'Estat, que

vinculen la victòria dretana a les poblacions petites i al camp, és a dir a aquelles zones amb un escàs desenvolupament industrial i, com a conseqüència, amb un moviment obrer no massa desenrotllat.